

ELEKTRON RESURLAR ASOSIDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANLARINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Ermatova Gullola Ziyod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti "Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi"

1-kurs magistranti

E-mail: gullolaermatova216@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada elektron resurslar asosida "Ona tili va o'qish savodxonligi" fanini o'qitish samaradorligini oshirishning ilmiy-metodik yo'nalishlari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida loyihalash, o'quvchi faolligini raqamli vositalar orqali kuchaytirish, matn bilan ishlashning strategiyalarini joriy etish, baholashni raqamlashtirish va o'qituvchining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish kabi masalalar asosiy e'tibor markaziga olinadi. Maqolada elektron resurslarni tanlash mezonlari, dars dizayni, differentsiatsiya va inklyuzivlikni ta'minlash mexanizmlari hamda natijadorlikni o'lchash indikatorlari bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Ilmiy xulosalar milliy metodika maktabidagi yondashuvlar va so'nggi yillardagi tadqiqotlar bilan uyg'unlashtirilgan.

Kalit so'zlar. elektron resurslar, raqamli didaktika, ona tili ta'limi, o'qish savodxonligi, multimedia, QR-kod, interaktiv mashq, kompetensiyaviy yondashuv, formativ baholash, PIRLS, raqamli pedagogik dizayn.

KIRISH.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida raqamli transformatsiya jadallashib, "ona tili" va "o'qish savodxonligi" kabi bazaviy fanlarni o'qitish mazmuni ham, usullari ham qayta ko'rib chiqilayotgani kuzatiladi. Bunda elektron resurslar ta'lim sifatini oshirishning "qo'shimcha vositasi" emas, balki darsning didaktik konstruksiyasiga ta'sir qiluvchi muhim omilga aylanmoqda. Milliy metodika an'analari ta'limni o'qitishning maqsadi o'quvchini to'g'ri va ravon o'qish-yozish, fikrni og'zaki va yozma shaklda aniq bayon qilish, mustaqil matn yaratishga olib kelish ekani ta'kidlanadi [1; 2]. Endi mazkur maqsadlar raqamli muhit sharoitida yanada kengaymoqda, o'quvchi axborotni izlash, saralash, ishonchli manbani tanlash, mediamatni tushunish, raqamli muloqot etikasiga rioya qilish kabi ko'nikmalarni ham ona tili va o'qish savodxonligi orqali o'zida shakllantirishi talab etilmoqda.

Elektron resurslarga tayanishning dolzarbligi ikki omil bilan asoslanadi. Birinchisi, o'quvchilarning kognitiv profili o'zgarmoqda, vizual-audio material, qisqa

interaktiv vazifa, tezkor fikr-mulohaza motivatsiyani kuchaytiradi. Ikkinchisi, ta'lim natijalarini xalqaro baholash tizimlari logikasiga yaqinlashtirish zarurati ortayapti, matnni tushunish, interpretatsiya, axborotni integratsiya qilish va baholash kompetensiyalari o'qish savodxonligida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM.

Elektron resurslar asosida ta'lim samaradorligini oshirish masalasi, avvalo, "resurs" tushunchasini metodik jihatdan to'g'ri anglashdan boshlanadi. Amaliyotda elektron resurs ko'pincha slayd, video yoki "tayyor prezentatsiya" bilan tenglashtiriladi; natijada raqamli vosita dars mazmuniga xizmat qilmay, aksincha, diqqatni parchalovchi tashqi effektga aylanib qoladi. Ilmiy-pedagogik yondashuvda elektron resurs - bu o'quv maqsadini amalga oshirishga xizmat qiluvchi raqamli kontent, shu kontentni o'zlashtirishni boshqaruvchi metodik ssenariy va natijani o'lchash-baholash mexanizmi birligi hisoblanadi. Demak, masala "qaysi platformani ishlatish" yoki "qaysi videoni qo'yish"da emas, balki raqamli kontentni darsning didaktik mantig'iga joylash, o'quvchi faoliyatini boshqarish va natijani ishonchli ko'rsatkichlar orqali qayd etishda. Bu yondashuv elektron resurslarning ta'limdagi asosiy vazifasini ochib beradi, ular o'quvchining til materialini qabul qilishi, tushunishi, qayta ishlashi va qo'llashini tezlashtiradi, shu bilan birga o'qituvchiga individual traektoriyani rejalashtirish hamda formativ monitoringni uzluksiz yuritish imkonini beradi.

Ona tili va o'qish savodxonligi fanlarida markaziy didaktik ob'ekt matn bo'lgani uchun elektron resurslar, eng avvalo, matn bilan ishlash sifatini oshirishga xizmat qilishi kerak. Matnni raqamli muhitda "ko'p qatlamli" axborot maydoniga aylantirish bu borada samarali yo'l hisoblanadi. "Ko'p qatlamlilik" deganda bitta matnni bir necha qabul kanallari orqali o'zlashtirish imkoniyati tushuniladi. Masalan, audiomatn orqali ifodali o'qish, intonatsiya, pauza, urg'u kabi orfoepik me'yorlar eshitish asosida mustahkamlanadi; bu, ayniqsa, boshlang'ich va o'rta bo'g'inda nutq madaniyatini shakllantirishda muhim. Vizual qo'llab-quvvatlash matnning semantik-mantiqiy tuzilishini ko'rishga yordam beradi, natijada tushunish tezlashadi va eslab qolish kuchayadi. Lug'at va grammatik izohlarni giperhavola orqali berish o'quvchida mustaqil izlanish madaniyatini shakllantirib, dars vaqtida "so'z ma'nosi uchun darsni to'xtatish" kabi samarasiz pauzalarni kamaytiradi. Kontekstual ma'lumotlar esa muallif, davr, madaniy realiyalarni qisqa va maqsadli taqdim etib, matnni tushunish uchun zarur fon bilimni ta'minlaydi. Bunday tashkil etishda QR-kod orqali audio variantga chiqish, kalit so'zlarga bosganda izoh ochilishi, epizodlar bo'yicha mini-

infografika berish kabi yechimlar o'quvchida "matnga qayta-qayta murojaat qilish" ehtiyojini tabiiy ravishda yuzaga keltiradi va tushunish sifatini oshiradi.

Biroq matnni raqamli boyitishda ikki muhim cheklov bor, didaktik maqsadga muvofiqlik va kognitiv yuklamani me'yorlash. Raqamli qo'shimcha "ko'proq bo'lsa - yaxshiroq" degan qoida bilan ishlamaydi. Agar bir dars doirasida haddan tashqari ko'p havola, ortiqcha video, ko'p turdagi interaktiv ob'ekt kiritilsa, o'quvchi diqqati matnning ma'nosi va til birliklaridan raqamli elementlar o'rtasida "sakrash"ga ketadi. Shu sababli maqsadli minimalizm tamoyili samarali, bir matn uchun 2-3 turdagi raqamli qo'shimcha (masalan, audio + mikrolug'at + bir vizual sxema) ko'pincha yetarli natija beradi. Bu yerda o'qituvchi resursni "ko'rkamlilik" uchun emas, aniq kompetensiyani shakllantirish uchun tanlaydi, agar maqsad ifodali o'qish bo'lsa - audio, agar maqsad mazmunni qayta tuzish bo'lsa - syujet xaritasi, agar maqsad leksik ish bo'lsa - giperizoh.

Elektron resurslarning ikkinchi katta qimmati - o'quvchi faoliyatini interaktiv tashkil etish imkoniyatidir. Interaktivlik mohiyatan o'quvchining matnga "javob qaytarishi", ya'ni matn ustida amal bajarishi, qaror qabul qilishi, dalil tanlashi, xulosa chiqarishi va bu jarayonda tezkor fikr-mulohaza olishi demakdir. Metodik jihatdan eng samarali yechim - vazifalarni mikro-qadamlarga bo'lish va har bir qadamda o'quvchiga natijasi haqida signal berish. Masalan, matnni o'qishdan oldin sarlavha, bir-ikki kalit so'z yoki ilustrasiya asosida mazmunni taxmin qilish o'quvchining kognitiv tayyorgarligini oshiradi; o'qish davomida kalit fikrni belgilash, dalilni ajratish, qahramon holatini yozish yoki matndagi bog'lovchilarni topish kabi ishlar anglashni chuqurlashtiradi; o'qishdan keyin syujet xaritasi tuzish, qisqa xulosa yozish, muallif pozitsiyasini baholash kabi amallar esa matndan keyingi fikrlashni faollashtiradi. Elektron platformalar buni qulaylashtiradi, o'quvchi belgilangan joylarni saqlaydi, o'ziga kerak qismga tez qaytadi, o'z javobini boshqalarniki bilan solishtiradi, o'qituvchi esa shu zahoti natijalarni ko'radi.

Ona tili darslari uchun interaktiv mashqlarning samarali yo'nalishlari til tizimining o'z xususiyatlariga mos ravishda tanlanishi kerak. Orfografiya va orfoepiyada avtomat tekshiruvchi diktantlar, "xatoni top" simulyatsiyasi, so'z urg'usi trenajyorlari o'quvchida tezkor to'g'rilash va mustahkamlash refleksini shakllantiradi. Leksikada kontekstdan ma'no topish, sinonim-antonim moslash, semantik karta tuzish kabi topshiriqlar so'z boyligini oshiradi va ma'no nyuanslarini farqlashni o'rgatadi. Grammatikada esa "tayyor qoida"ni yodlatishdan ko'ra qoidaga olib keluvchi tahlil samarali, misollarni guruhlash, tarkibiy qismlarni belgilash, konstruksiyani o'zgartirib ma'noni solishtirish orqali o'quvchi qoida mantig'ini tushunadi. Nutqni

rivojlantirishda mikroblog yozish, “1 daqiqalik audio bayon”, elektron portfolio, jufflikda tahrir kabi formalar o‘quvchining real nutqiy mahsulotini ko‘paytirib, uni baholash va takomillashtirish imkonini beradi. Bu jarayonda o‘quvchi faolligini ta‘minlaydigan hal qiluvchi mexanizm differentsiatsiya hisoblanadi. Elektron muhitda bir maqsad uchun turli qiyinlik darajasidagi variantlarni berish mumkin, asosiy, mustahkamlovchi va ijodiy. Bunday gradatsiya past tayyorgarlikdagi o‘quvchini “yetolmay qolish” xavfidan saqlaydi, yuqori tayyorgarlikdagilarga esa keng imkoniyat yaratadi. Shu orqali sinfdagi geterogenlik tabiiy ravishda boshqariladi.

Uchinchi muhim yo‘nalish - baholash va refleksiyaning raqamlashtirish orqali natijadorlikni aniqlashtirishdir. Samaradorlikni faqat darsdagi qiziqish, faol qatnashish bilan o‘lchash metodik jihatdan yetarli emas; natija o‘lchanadigan, taqqoslanadigan va tahlil qilinadigan ko‘rsatkichlar orqali tasdiqlanishi kerak. Elektron resurslar formativ baholashni tizimli qiladi, tezkor testlar, mikro-savollar, interaktiv rubrikalar, avtomat statistika va dinamika grafiklari orqali o‘quvchining ilgariilashi ko‘rinadi. Eng muhim talab - baholash faqat ball chiqarish bilan cheklanmasligi, tuzatuvchi fikr-mulohaza berishga xizmat qilishi. Masalan, orfografiya trenajyori xatoni ko‘rsatib qo‘ya qolmasdan, qoidaga havola, o‘xshash misollar, qayta urinish imkonini bersa, o‘quvchida mustaqil tuzatish ko‘nikmasi shakllanadi. Bu o‘qituvchining tekshirish yukini kamaytiradi, biroq sifatni pasaytirmaydi; aksincha, har bir o‘quvchi o‘z xatosi ustida ishlashga majbur bo‘ladi.

O‘qish savodxonligida baholash mezonlari matnni tushunish darajalariga mos qurilgandagina natija ishonchli bo‘ladi. Bu darajalarni odatda to‘rt turda tasniflash mumkin, ma‘lumotni topish, xulosa chiqarish, interpretatsiya, baholash. Elektron resurslarda savollar bankini shu darajalar bo‘yicha guruhlash va har bir darajada xatolar profilini ko‘rish mumkin. Natijada o‘qituvchi keyingi darsda “umuman qayta tushuntirish” emas, aniq bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan mashqlarni tanlaydi. Bu diagnostik ta‘lim mantig‘ini shakllantiradi, ta‘lim - diagnostika - korreksiya - qayta tekshiruv zanjiri qisqa vaqtda ishlaydi. Shu bilan birga refleksiyaning raqamlashtirish o‘quvchida metakognitiv ko‘nikmalarni kuchaytiradi, ya‘ni o‘zi o‘rganish jarayonini anglash va boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

To‘rtinchi masala - o‘qituvchi kompetensiyasi va infratuzilma. Elektron resurslardan samarali foydalanish o‘qituvchidan texnik malakadan ko‘ra kengroq, pedagogik dizayn kompetensiyasini talab qiladi. Pedagogik dizayn deganda maqsadni aniq qo‘yish, kontentni tanlash, faoliyat ssenariysini rejalashtirish, xavfsizlik-etika talablarini hisobga olish, natijani tahlil qilish va keyingi qadamni belgilash tushuniladi. Agar o‘qituvchi faqat “tayyor materialni topish” bilan cheklansa, resurs darsni

“almashtirmaydi”, u faqat tashqi qo‘shimcha bo‘lib qoladi. Shu sababli ilmiy-metodik tizimda o‘qituvchi uchun minimal standart belgilanishi zarur, darsning raqamli ssenariysi, resurs sifati mezonlari, bola psixofiziologiyasi, akademik halollik, kibernetika xavfsizlik. Ayniqsa, boshlang‘ich va o‘rta bo‘g‘inda “foydali kontent” bilan birga “xavfsiz raqamli muhit” masalasi ham til ta’limi mazmunining bir qismiga aylanib borayotgani inobatga olinishi kerak.

Amaliy jihatdan o‘qituvchi uchun eng mushkul savol “qaysi resurs yaxshi?” degan tanlovdir. Bu savolni sub’ektiv ta’bga emas, aniq mezonlarga tayanilgan holda hal qilish talab etiladi. Ilmiy-metodik muvofiqlik mezoni resursning davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi maqsadlariga xizmat qilishini tekshiradi, resurs fanning aniq ko‘nikmasini rivojlantiradimi yoki faqat umumiy ko‘ngilochar kontentmi? Interaktivlik darajasi mezoni resursning o‘quvchini faol amalga olib kelishi-olib kelmasligini ko‘rsatadi, faqat ko‘rsatadigan resurs bilan amal qildiruvchi resurs o‘rtasida farq katta. Til me’yoriga rioya mezoni orfografiya, punktuatsiya, uslubiy tozalikni talab qiladi, chunki til fanlarida xatoli kontent o‘quvchining nutqini buzishi mumkin. Moslashuvchanlik mezoni differentsiatsiya va individual traektoriya imkoniyatini baholaydi, bir xil topshiriq hammaga bir xil ta’sir qilmaydi. Aniq baholash mezoni natijaning qayd etilishi, xatolar tahlili va dinamika ko‘rsatilishi bilan bog‘liq. Texnik barqarorlik mezoni esa resursning turli qurilmalarda ishlashi, internet cheklangan sharoitda oflayn variantga ega bo‘lishi, tez yuklanishi kabi talablarni o‘z ichiga oladi. Shu mezonlar asosida tanlangan resurslar o‘qituvchining vaqti va kuchini tejaydi, darsni tizimli qiladi.

Elektron resurslar integratsiyasida dars dizaynini yagona modelga solish ta’lim sifatini barqarorlashtiradi. Masalan, 45 daqiqalik darsda raqamli vositalar qadamma-qadam quyidagi vazifani bajarishi mumkin, dars boshida qisqa audio yoki videokontekst orqali motivatsiya beriladi va bitta prognoz savoli o‘quvchini matnga psixologik tayyorlaydi. Modelning muhim jihati shundaki, raqamli vosita har bir bosqichda muayyan didaktik funksiyani bajaradi, motivatsiyada diqqatni jamlaydi, anglashda tushunishni qo‘llab-quvvatlaydi, tahlilda fikrlashni tuzadi, qo‘llashda nutqiy mahsulotni ko‘paytirib, kompetensiyani faol holatga keltiradi, baholashda esa natijani qayd etib, keyingi korreksiya uchun ma’lumot beradi. Shu tarzda elektron resurslar darsni “bezash” emas, darsning ichki mantig‘ini kuchaytirish vositasi sifatida ishlaydi va samaradorlikka xizmat qiladi.

Umuman, elektron resurslar asosida samaradorlikni oshirishning ilmiy mohiyati “raqamlashtirish”ning o‘zida emas, balki pedagogik tizimni qayta loyihalashda namoyon bo‘ladi. Agar raqamli kontent maqsadga xizmat qilsa, interaktiv faoliyat

o'quvchini aktiv sub'ektga aylantirsa, formativ baholash natijani ko'rsatib, korreksiyaga yo'l ochsa, o'qituvchi esa dizayn va xavfsizlik talablarini ta'minlasa, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida sifati yuqori, barqaror va o'lchanadigan natijaga erishish mumkin bo'ladi.

XULOSA.

Elektron resurslar asosida ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini o'qitish samaradorligini oshirish, mohiyatan, uchta natijaga olib keladi:

- 1) matnni tushunish va nutqiy faoliyat sifatini oshiradi;
- 2) o'quvchi faolligini kuchaytiradi;
- 3) baholashni aniqlashtiradi.

Biroq barqaror natija uchun elektron resurslar "tizim"ga aylanishi shart, resurs tanlash mezonlari, dars dizayni standarti, o'qituvchi raqamli kompetensiyasi va infratuzilma talablari uyg'unlashganda samaradorlik kafolatlanadi. Milliy metodika maktabidagi maqsadlar - to'g'ri va ravon nutq, mustaqil fikr, matn yaratish - raqamli muhitda yanada amaliy, o'lchanadigan va individuallashtirilgan ta'limga aylanishi mumkin [1; 2; 5]. Shuning uchun ilmiy-amaliy tavsiya sifatida, har bir maktab (yoki metodik birlashma) "elektron resurslar banki + dars ssenariylari banki + baholash rubrikalari"dan iborat lokal raqamli metodik majmua yaratishi, uni muntazam ravishda tahlil va yangilab borishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi, darslik. - Toshkent, «NOSHIR», 2009. - 352 b.
2. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi, o'quv qo'llanma. - Toshkent, «Yangi asr avlodi», 2006. - 192 b.
3. Axmadaliyeva G.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini PIRLS xalqaro baholash nazoratiga tayyorlash metodikasi // (maqola). - 2025.
4. Djakbarova M.I., To'lqinova Z.B. Ona tili ta'limida raqamli texnologiyalarning o'rni // (maqola). - 2025. - UDK, 373.091.3,811.512.133.
5. Jo'rayeva N.O'. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida "4K" ko'nikmalarini rivojlantirish va takomillashtirish metodikasi, PhD diss. avtoref. - Buxoro, 2025. - 60 b.
6. A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti. Ona tili-o'qish savodxonligi va uni o'qitish metodikasi fanining o'quv dasturi. - Jizzax, 2022.
7. Azimova I., Mavlonova K. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-sinf. 1-qism, darslik. - Toshkent, Respublika ta'lim markazi, 2021.

8. Azimova I., Mavlonova K. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-sinf. 2-qism, darslik. - Toshkent, Respublika ta'lim markazi, 2021.
9. Boynazarova D.D., Toyirova M.E. Ona tili. 4-sinf. IV qism, umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darslik. - Toshkent, 2023.
10. Muhitdinova N.A. Interaktiv elektron darsliklarda qoidalarni ifodalash tamoyillari // Zamonaviy ta'lim. - 2014. - №8. - 29-33-b.
11. Raupova Z.G'. Ta'lim jarayonida QR kodlardan foydalanish // Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. - 2024. - 137-141-b.